

ОЦІНКА УСПІШНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «ІНТЕГРАЦІЇ БІОРІЗНОМАНІТТЯ» В УКРАЇНІ*

ASSESSMENT OF EFFICIENCY OF BIODIVERSITY MAINSTREAMING CONCEPT IMPLEMENTATION IN UKRAINE

Важливим інструментом сучасної глобальної екологічної політики є інтегрований підхід щодо захисту і збереження біорізноманіття та здоров'я екосистем. Йому сприяє реалізація концепції «Інтеграції біорізноманіття», зокрема, на національних рівнях. Інтеграція біорізноманіття визнана пріоритетним заходом для досягнення цілей сталого відновлення та розвитку в Україні. Метою даної статті є оцінка реальної здатності оновлених політик України в екологічній, економічній та соціальній сферах, а також щодо регіонального розвитку сприяти інтеграції питань біорізноманіття під час прийняття рішень. У статті здійснено кількісну оцінку рівня інтеграції питань біорізноманіття у національні стратегічні документи, що доповнено детальним аналізом змісту (цілей, завдань, результатів, індикаторів моніторингу та виконання) законодавчих актів. Встановлено, що інтеграція біорізноманіття в українському контексті є неуспішною. Однією з основних перешкод є неналежне визнання проблеми (урахування значущості біорізноманіття та екосистемних послуг для розвитку галузей, добробуту людей). Ризики для розвитку галузей, добробуту та економічного розвитку пов'язуються, здебільшого, з кліматичними змінами та їх наслідками (втім, чіткі та конкретні оцінки впливу також відсутні). Виявлено неузгодженість між встановленими у стратегічних документах цілями, завданнями, очікуваними результатами щодо інтеграції біорізноманіття та індикаторами моніторингу. Біорізноманіття все ще розглядається як об'єкт експлуатації та предмет політики щодо природно-заповідних територій та об'єктів. Відсутнє визнання потенціалу інтегрованого підходу до управління біорізноманіттям та здоров'ям екосистем в сільському господарстві, туризмі. Для вирішення наявних проблем та інтенсифікації процесів інтеграції біорізноманіття у національній політиці доцільним є перегляд законодавства та посилення міжнародної співпраці в цій сфері.

Ключові слова: біорізноманіття, екосистемні послуги, національна політика, природно-заповідні території, сталі управління.

An integral facet of contemporary global environmental policy entails the adoption of an integrated methodology towards the safeguarding and sustenance of biodiversity and ecosystem services. This approach is significantly bolstered by the operationalization of the "Biodiversity Mainstreaming" concept, particularly at the national level. The incorporation of biodiversity issues stands acknowledged as a pivotal stratagem toward attaining the imperatives of sustainable recuperation and advancement within the Ukrainian context. This paper aims to evaluate the substantive efficacy of Ukraine's revised environmental, economic, and societal policies, alongside regional development strategies, in fostering biodiversity mainstreaming concerns within decision-making frameworks. Employing a quantitative appraisal, the article delineates the extent of biodiversity integration within national strategic frameworks, complemented by an in-depth scrutiny of legislative enactments encompassing goals, objectives, outcomes, and mechanisms for monitoring and execution. Findings indicate deficient biodiversity mainstreaming within the Ukrainian milieu, with a primary impediment arising from a failure to adequately acknowledge the biodiversity and ecosystem services significance vis-à-vis industrial development and societal welfare. The potential hazards to industrial development, societal well-being, and economic progress are seen predominantly stemming from climate change and its repercussions. However, comprehensive and precise impact assessments in this regard remain notably deficient. Moreover, an incongruity emerges between the outlined objectives, tasks, anticipated outcomes concerning biodiversity mainstreaming, and the monitoring indicators stipulated within strategic documents. Biodiversity continues to be construed predominantly as an object of exploitation and a subject of policies pertaining solely to protected areas. Furthermore, there exists a conspicuous absence of recognition regarding the potential efficacy of an integrated approach toward biodiversity and ecosystem management within domains such as agriculture and tourism. To address extant challenges and augment the momentum towards biodiversity mainstreaming within national policy paradigms, it is recommended to undertake a comprehensive review of existing legislation and reinforce international collaboration in this domain.

Key words: biodiversity, ecosystem services, national policy, nature protected areas, sustainable management.

УДК 502.7

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.13-2>

Коблянська І.І.¹

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки,
підприємництва
та бізнес-адміністрування

Кубатко О.В.²

к.е.н., доцент,
старший викладач кафедри економіки,
підприємництва
та бізнес-адміністрування

Литвиненко С.М.³

к.е.н., асистент кафедри економіки,
підприємництва
та бізнес-адміністрування

Євдокимов А.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки,
підприємництва
та бізнес-адміністрування

Боруха А.В.

студент,
Сумський державний університет

**Koblianska Inna, Kubatko Oleksandra,
Lytvyenko Svitlana,
Yevdokymov Andrii, Borukha Artem**
Sumy State University

Постановка проблеми. Подолання голоду та захист і збереження екосистем – цілі глобального порядку денного на 2030 рік [1] – мають бути досягнуті одночасно. Відтак, постає проблема забезпечення збалансованого співіснування

діяльності з виробництва продовольства та обслуговування всіх процесів життєдіяльності суспільства з діями щодо захисту та збереження біорізноманіття [2]. Це вимагає трансформації інститутів, способу життя, соціальних і виробничих структур

* Робота виконана в рамках НДР Реструктуризація національної економіки в напрямі цифрових трансформацій для сталого розвитку (№ 0122U001232), що фінансується з держбюджету України

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7844-9786>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6869-7727>

³ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5726-4080>

через зміну цінностей і уявлень про взаємодію людини та природи, а також реалізації інтегрованих рішень [3; 4]. Концепція «Інтеграції біорізноманіття», ІБ (*Biodiversity Mainstreaming*) просуває цю ідею: вона передбачає інтеграцію та пріоритетизацію питань біорізноманіття у сферах людської діяльності, пов'язаних із біорізноманіттям та (або) таких, що впливають на нього [5]. Заклик до ІБ є невід'ємною частиною сучасної глобальної політики сталого розвитку [1; 3; 4; 6], що транслюється на національні рівні.

Україна, площа якої займає близько шести відсотків європейського континенту, є домівкою для більш ніж третини видового біорізноманіття Європи [7]. Це свідчить про значну роль України у запобіганні втрат біорізноманіття. Разом із тим, країна відстає від виконання плану розширення природоохоронних територій [8]. Ураховуючи це та, зважаючи на екстенсивний розвиток сільського господарства, реалізація концепції ІБ визнана пріоритетним заходом для досягнення цілей сталого відновлення та розвитку [7; 9], а отже, оцінка прогресу та успішності у цій сфері, є важливим і актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Науковці відзначають важливе значення ІБ у вирішенні проблеми захисту та збереження біорізноманіття. Вона забезпечує синергію між різними сферами політики та формує простір для пошуку компромісів [10]. Завдяки ІБ, знання та цінності щодо біорізноманіття та його захисту стають інклюзивними та всеосяжними; ІБ акцентує увагу на прийнятті виважених рішень щодо взаємодії людей і біорізноманіття, здоров'я людини, добробуту та функціонування екосистем [11–13]. ІБ є основою мультидисциплінарного підходу та інтегрованої політики, яка здатна подолати обмеження традиційної політики у сфері захисту та збереження біорізноманіття (зворотні ефекти, недостатнє фінансування, просторові обмеження тощо) [10; 14–16]. Зокрема, через сприяння багатofункціональному землекористуванню та створенню ландшафтів, що поєднують економічну діяльність і природоохоронні заходи в одному просторі [14; 17; 18]. Важливою складовою успіху реалізації концепції ІБ є аналіз та оцінка національних дій у цій сфері [10; 19; 20]. Типовими об'єктами аналізу є національні та регіональні стратегії і плани розвитку, стратегія подолання бідності, галузеві політики, корпоративні і проєктні документи. Під час аналізу вивчається інтеграція питань біорізноманіття та відповідних цінностей, узгодженість змісту (цілей, завдань) політики, інструментів реалізації і показників моніторингу. Кількісні та якісні оцінки в національному контексті дозволяють проаналізувати конкретні дії країни щодо ІБ, ідентифікувати та узагальнити джерела проблем у цій сфері. Для проведення відповідного аналізу розроблено

різноманітні методи, що можуть бути застосовані як на національному рівні, так і на рівні регіону, галузі, корпоративних бізнес-стратегій. Відповідні дослідження здійснюються у країнах ЄС, Африки та Сходу [10; 19–22].

Вітчизняні науковці, коментуючи наявну політику у сфері захисту та збереження біорізноманіття, відзначають, що перешкодами для її успішної реалізації є обмежене фінансування, бюрократизація, непослідовність і декларативність, відсутність економічної оцінки біорізноманіття та екосистемних послуг, а також слабкий зв'язок політичних заходів із цілями щодо біорізноманіття [8; 23; 24]. Для вирішення останньої проблеми (що відповідає змісту концепції ІБ), у 2016–2019 роках було розпочато перегляд законодавства з метою інтеграції цінностей біорізноманіття в національні та регіональні стратегії розвитку. Сучасні національні стратегічні документи [7; 25] акцентують необхідність ІБ; формується відповідна законодавча база у цій сфері. Проте дослідження прогресу щодо реалізації концепції ІБ в оновлених програмних документах наразі відсутні.

Мета статті. Метою даної статті є оцінка реальної здатності оновлених політик України в екологічній, економічній та соціальній сферах, а також щодо регіонального розвитку сприяти інтеграції питань біорізноманіття під час прийняття рішень.

Методи та матеріали. Загальна логіка ІБ вимагає окреслення стратегічних цілей інтеграції питань біорізноманіття в національному масштабі (в межах стратегії та плану дій з біорізноманіття, стратегії розвитку, стратегії подолання бідності, екологічної стратегії та ін.) та трансформації цих цілей в конкретні плани та програми дій для розвитку галузей, регіонів, компаній із відповідними цілями, інструментами впровадження, очікуваними результатами та індикаторами моніторингу [10; 19; 20].

Окреслення цілей ІБ на стратегічному рівні здійснюється через чітке і конкретне ув'язування питань біорізноманіття та добробуту, оцінку ролі біорізноманіття для подолання бідності, розвитку промисловості та економіки. Whitehorn et al. [20] запропонували підхід для кількісної оцінки ІБ у Національній стратегії та плані дій із збереження біорізноманіття. У даній статті використано цей підхід для оцінки рівня ІБ у загальнонаціональних стратегіях та політиках в Україні, який було модифіковано через доповнення критеріїв оцінки врахуванням поняття «зміна клімату» з оцінкою 0,5 балів. Для проведення аналізу були обрані такі документи: Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року (СДЕП) [7] – через відсутність Національної стратегії щодо біорізноманіття; Стратегія сталого розвитку України до 2030 року, проєкт (ССР) [26]; Стратегія низьковуглецевого

розвитку України до 2050 року, проєкт (СНВР) [27]; Стратегія подолання бідності (СПБ) [28]; Концепція боротьби з деградацією земель та опустелюванням (КБДЗО) [29]; Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки (ДСРР) [25]; Концепція збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року (КЗРАЕ) [30]; Національна економічна стратегія (НЕС) [31]; Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року (КРДПЗК) [32]; Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року (СЕБАЗК) [33].

За результатами кількісної оцінки, були відібрані ті законодавчі акти, що виявилися найбільш близькими до ідеї ІБ. Ці законодавчі акти були детально проаналізовані з метою визначення рівня узгодженості цілей, завдань, інструментів реалізації, очікуваних результатів та показників моніторингу з концепцією ІБ.

Виклад основних результатів дослідження.

Результати кількісної оцінки рівня ІБ в стратегічних документах наведено у Табл. 1. Коментуючи отримані результати, слід, на жаль, визнати, що питання біорізноманіття не є інтегрованими в українську політику належним чином. Отримані нормалізовані бали здебільшого зумовлені активним залученням різних груп зацікавлених сторін до розробки політики (що було визначено за інформацією з відкритих джерел, наказами на створення відповідних робочих груп). Зміна клімату, а не проблеми з біорізноманіттям, здебільшого, визначають отримані оцінки за критеріями 2–5. Зокрема, це вірно для СЕБАЗК загалом; СДЕП, СНВР, КРДПЗК щодо другого критерію; ДСРР і КРДПЗК щодо третього критерію; СНВР щодо четвертого і п'ятого критеріїв. Що стосується наведених критеріїв, то деградація земель (другий критерій, КБДЗО) також згадується як загроза розвитку економіки. Через відсутність прямого зв'язку із біорізноманіттям (що не відповідають ідеї ІБ), оцінка тут також часткова, тобто 0,5 замість 1 балу. Зрештою, СЕБАЗК, ДСРР і СНВР виявилися найближчими до ідеї ІБ (принаймні через поняття зміни клімату).

Для повноцінного аналізу відповідності політики ідеї ІБ, необхідно проаналізувати визначені документами цілі, заходи, очікувані результати та їх узгодженість. Національна стратегія та план дій зі збереження біорізноманіття (в Україні – СДЕП) та стратегія подолання бідності розглядаються як базові нормативні акти в контексті ІБ [10; 19; 20]. Також, за результатами кількісної оцінки було встановлено, що СЕБАЗК [33], ДСРР [25], СНВР [27] є близькими за змістом до концепції ІБ. Окрім того, слід вказати, що зміст КЗРАЕ [30] безпосередньо пов'язаний із питаннями біорізноманіття та функціонування екосистем. Отже, перелічені документи детально досліджуються далі.

Вказуючи на низьку поінформованість суспільства щодо «пріоритетів охорони навколишнього природного середовища», Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (СДЕП) [7] декларує перехід до «екосистемного підходу в галузевій політиці та вдосконалення інтегрованого управління навколишнім середовищем», акцентуючи увагу на необхідності включення «питань цінностей біорізноманіття в національні, місцеві, стратегічні, політичні документи та плани економічного та галузевого розвитку» серед завдань стратегії. Окреслюючи широкий набір інструментів для досягнення мети (обмін інформацією, освітні заходи, екологічна оцінка та управління та ін.), стратегія і відповідний план дій [34], втім, встановлюють серед індикаторів для моніторингу прогресу ІБ лише кількість проведених стратегічних екологічних оцінок. У стратегії наголошується на запровадженні екосистемного підходу в контексті енергетичної, оборонної сфер та промисловості, але в даному контексті не згадано сектори, які безпосередньо відповідають за втрату біорізноманіття та погіршення стану екосистем (сільське господарство, туризм, рибальство, лісове господарство, мисливство, видобувна промисловість). Покладаючи на сільське господарство відповідальність за забруднення води, порушення балансу ґрунтів (нарівні з іншими галузями), закон оминає питання захисту біорізноманіття чи впровадження управління екосистемами в галузі. У стратегії відсутній чіткий зв'язок між діяльністю людини, станом біорізноманіття та екосистемними послугами. Декларуючи мету зберегти, оцінити, відновити біорізноманіття, що забезпечує екосистемні послуги, стратегія та план дій спираються, здебільшого, на розширення територій природних заповідників (як свідчать встановлені індикатори моніторингу).

Стратегія подолання бідності (СПБ) [28] не розглядає питання біорізноманіття, екосистемних послуг, зміни клімату в контексті бідності та заходів щодо її подолання. Постулює необхідність запровадження економічних стимулів для охорони землі та ґрунтів, відновлення та збереження екосистем (для забезпечення рівного доступу до соціальних послуг), але без встановлення очікуваних результатів та показників моніторингу. Аналізуючи положення відповідного плану дій на 2020 рік (останній) [35], слід вказати на те, що в ньому передбачено раціональне використання територій природно-заповідного фонду для сприяння економічному розвитку та зайнятості населення, підвищення обізнаності населення про цінність об'єктів природно-заповідного фонду та ін. При цьому, серед моніторингових показників передбачено збільшення кількості осіб, які надають туристичні та супутні послуги у сільській місцевості, забезпеченій територіями та об'єктами

Оцінка інтеграції питань біорізноманіття в рамках національних та секторальних стратегічних документів

Критерій оцінки	МАХ оцінка	СДЕП	ССР проект	СНВР проект	СПБ	КБДЗО	ДСРР	КЗРАЕ	НЕС	КРДПЗК	СЕБАЗК
1. Учасники, залучені до розробки	4	3	4	3	4	3	2	1	3	1	2
Публічні органи	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Приватні структури	1	0	1	0	1	0	0	0	1	0	0
Громадянське суспільство	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1
Інші (тут – Міжнародні організації)	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
2. Оцінка потенційного внеску біорізноманіття або екосистемних послуг, стійкості кліматичних систем в економіці	2	0,5	0	0,5	0	0,5	1	1	0	0,5	0,5
Так конкретна	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Так, розпливчаста	1	0,5	0	0,5	0	0,5	1	1	0	0,5	0,5
3. Акцентування загроз для окремих галузей внаслідок втрати біорізноманіття, виснаження екосистем (або зміни клімату)	6	0	0	0	0	0	0,5	0	0	2	3
Сільське господарство	1	0	0	0	0	0	0,5	0	0	0,5	0,5
Лісове господарство	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0,5
Рибальство	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0,5
Водозабезпечення	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5	0,5
Туризм	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5
Інші видобувні галузі	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,5
4. Акцентування ролі планів сталого управління (і, отже, збереження біорізноманіття) для покращення результатів окремих галузей	6	0	0	0,5	0	0	0,5	0	0	0	0,5
Лісове господарство	1	0	0	0,5	0	0	0	0	0	0	0,5
Туризм	1	0	0	0	0	0	0,5	0	0	0	0
5. Урахування загроз, пов'язаних із консервацією біорізноманіття, для результатів окремих галузей	6	0	0	0,5	0	0	0	0	0	0	0
Лісове господарство	1	0	0	0,5	0	0	0	0	0	0	0
Разом	24	3,5	4	4,5	4	3,5	4	2,0	3	3,5	6,0
Нормалізована оцінка	6	1,00	1,00	1,17	1,0	1,00	1,17	0,75	0,75	0,83	1,33

Джерело: авторська розробка на основі [20]

природно-заповідного фонду. Таким чином, в рамках СПБ та відповідного плану дій, ІБ не забезпечено, а біорізноманіття розглядається як об'єкт експлуатації для подолання бідності в сільській місцевості.

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки (ДСРР) [25] пов'язує дефіцит екосистемних послуг як з екологічним впливом промисловості в регіонах, так і зі зменшенням природних територій. Стратегія визнає втрату біорізноманіття як стримуючий фактор розвитку регіонів, а екосистемні послуги, які надають природоохоронні території, як рушійну силу розвитку бізнесу. Для збереження та відновлення екосистем та захисту земель, стратегія визначає відповідні завдання – збільшення площ відновлених

екосистем та вмісту гумусу, скорочення орних земель – без згадки інструментів. Стратегія також закликає до ІБ, встановлюючи цілі щодо інтеграції екологічних питань у політики та підвищення обізнаності громадськості щодо стану, цінностей та збереження біорізноманіття та екосистемних послуг через екологічну освіту. Однак, у цьому контексті жодні показники моніторингу не встановлені.

Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року (СЕБАЗК) [33] відзначає негативний вплив змін клімату на різні галузі. Підкреслюються проблеми України у сфері захисту біорізноманіття та екосистем. Серед стратегічних цілей визначено запровадження сталих планів управління в сфері лісового

господарства та необхідність збереження біорізноманіття. Втім, чіткий зв'язок між біорізноманіттям, добробутом, економічним розвитком відсутній. Заходи операційного плану з реалізації стратегії [33] передбачають розробку методичних рекомендацій з оцінки впливу зміни клімату на різні галузі (2022-2024 роки).

Стратегія низьковуглецевого розвитку України на період до 2050 року (СНВР, проект) [27] передбачає оптимізацію землекористування та структури землі, збільшення лісів та подібних територій, впровадження кліматично розумних сільськогосподарських практик та економічних стимулів для раціонального землекористування тощо. Стратегія не акцентує питання значущості біорізноманіття та екосистемних послуг для добробуту населення та економічного розвитку.

Концепція збалансованого розвитку агроєкосистем (КЗРАЕ) [30] загалом відповідає концепції ІБ. По-перше, агроєкосистеми розглядаються як цілісні об'єкти, що сформовані взаємопов'язаними природними й антропогенними елементами. Таке розуміння має сприяти комплексному управлінню природними ресурсами в сільськогосподарській практиці. По-друге, концепція декларує необхідність формування екологічної мережі на сільськогосподарських землях, впровадження індикаторів моніторингу біорізноманіття для сільського господарства та ін. На жаль, ця концепція не набула форми конкретної програми дій, а більшість ідей про інтеграцію та збереження біорізноманіття в сільському господарстві не були враховані в наступних стратегічних документах розвитку галузі.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать про слабкий прогрес та неуспішність інтеграції біорізноманіття (ІБ) в українському контексті, незважаючи на задекларовану необхідність ІБ та націленість на «впровадження екосистемного підходу в усіх сферах соціально-економічного розвитку» [7].

Однією з найголовніших перешкод ІБ є неналежне визнання проблеми: національні стратегії (щодо політики розвитку, економічної політики, подолання бідності, екологічної політики) не пов'язують чітко проблеми у сфері захисту та збереження біорізноманіття з конкретно людською діяльністю, функціонуванням галузей, здоров'ям людей, добробутом; проблеми у сфері біорізноманіття та екосистемних послуг все ще розглядаються як супутні (фонові), а не цільові. Існуючий підхід до розуміння ролі біорізноманіття та екосистем, що пронизує значну кількість законодавчих актів, свідчить про збереження антропоцентричного та споживацького ставлення до біорізноманіття. Все ще домінують погляди на біорізноманіття як сферу виключно політики щодо природно-заповідних територій та об'єктів, нехтуються можливості інтегрованого підходу у цій сфері. Окрім

того, акцент на реалізації екосистемного підходу в оборонній галузі та промисловості, за ігнорування сільського господарства, свідчить про поверхневе розуміння потенціалу, змісту та інструментарію ІБ.

Отримані результати, втім, відповідають результатам попередніх досліджень, де вказується, що ІБ є проблемою в багатьох країнах через нерозуміння, брак координації та реалістичних планів дій [20–22]. Слабкий прогрес ІБ властивий для країн, що мають нерозвинену екологічну політику, залучені у глобальні ринки, мають розвинений технологічний компонент сільськогосподарської діяльності [16] – що є характерним і для України.

Для успішної реалізації концепту ІБ необхідним є перегляд та вдосконалення національного законодавства, починаючи з основ екологічної політики, для забезпечення його відповідності сучасним поглядам на розвиток людини, екосистем та роль біорізноманіття в цих процесах. Важливим є зміцнення національних інституцій шляхом тіснішої міжнародної співпраці та проєктної діяльності в цій сфері. Це сприятиме обміну досвідом, поширенню знань та кращих практик щодо ІБ, економічної оцінки біорізноманіття та екосистемних послуг. Результати також свідчать про необхідність перегляду глобальних дій в сфері захисту та збереження біорізноманіття з акцентом на оцінці прогресу країн, що розвиваються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. UN (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. General Assembly, 17th Session, Resolution on 25 September 2015. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/89/pdf/n1529189.pdf?token=shoghtBOQwRNirvpRJ&fe=true>
2. Corlett, R.T. (2020). Safeguarding our future by protecting biodiversity. *Plant Diversity*, 42(4), 221–228. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pld.2020.04.002>
3. SCBD. (2018). Biodiversity at the Heart of Sustainable Development. Input to the 2018 High-level Political Forum on Sustainable Development (April, 27). DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264244047-18-en>
4. CBD. (2020). Zero draft of the post-2020 global biodiversity framework. Note by the Co-Chairs for Open-ended working group on the post-2020 global biodiversity framework, Second meeting (February, 24, Kunming, China). URL: <https://www.cbd.int/doc/c/efb0/1f84/a892b98d2982a829962b6371/wg2020-02-03-en.pdf>
5. Huntley, B.J., & Redford, K.H. (2014). Mainstreaming biodiversity in Practice: A STAP advisory document. Global Environment Facility. URL: <https://stapgef.org/sites/default/files/2020-02/Mainstreaming-Biodiversity-LowRes%20%282%29.pdf?null=>
6. UN. (2016). Technical Note on Biodiversity and the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://www.cbd.int/development/doc/biodiversity-2030-agenda-technical-note-en.pdf>
7. ВПУ. (2019). Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до

2030 року: Закон України; Стратегія від 28.02.2019 № 2697-VIII. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2697-19>

8. Матус, С. А., Левіна, Г. М., Карпюк, Т. С., & Денищик, О. Ю. (2019). Базове дослідження стану та напрямів розвитку екологічної політики України та перспектив посилення участі організацій громадянського суспільства у розробці та впровадженні політик, дружніх до довкілля [Аналітичний звіт]. Фонд «Відродження». URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2019/12/baseline-research_report_publishing-dec-2019.pdf

9. High-Level Working Group on the Environmental Consequences of the War. (2024). AN ENVIRONMENTAL COMPACT FOR UKRAINE. A Green Future: Recommendations for Accountability and Recovery. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/24/69/cc0dab040b3207268e5c8fb5275b22e4_1707492952.pdf

10. Karlsson-Vinkhuyzen, S., Kok, M. T. J., Visseren-Hamakers, I. J., & Termeer, C. J. A. M. (2017). Mainstreaming biodiversity in economic sectors: An analytical framework. *Biological Conservation*, 210, 145–156. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2017.03.029>

11. Albert, M. J. (2020). The Dangers of Decoupling: Earth System Crisis and the 'Fourth Industrial Revolution'. *Global Policy*, 11(2), 245–254. DOI: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12791>

12. Sandifer, P. A., Sutton-Grier, A. E., & Ward, B. P. (2015). Exploring connections among nature, biodiversity, ecosystem services, and human health and well-being: Opportunities to enhance health and biodiversity conservation. *Ecosystem Services*, 12, 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2014.12.007>

13. Sumaila, U. R., Rodriguez, C. M., Schultz, M., Sharma, R., Tyrrell, T. D., Masundire, H., Damodaran, A., Bellot-Rojas, M., Rosales, R. M. P., Jung, T. Y., Hickey, V., Solhaug, T., Vause, J., Ervin, J., Smith, S., & Rayment, M. (2017). Investments to reverse biodiversity loss are economically beneficial. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 29, 82–88. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2018.01.007>

14. Kok, A., Oostvogels, V. J., De Olde, E. M., & Ripoll-Bosch, R. (2020). Balancing biodiversity and agriculture: Conservation scenarios for the Dutch dairy sector. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 302, 107103. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.agee.2020.107103>

15. Maestre Andrés, S., Calvet Mir, L., Van Den Bergh, J. C. J. M., Ring, I., & Verburg, P. H. (2012). Ineffective biodiversity policy due to five rebound effects. *Ecosystem Services*, 1(1), 101–110. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2012.07.003>

16. Martins, I. S., Navarro, L. M., Pereira, H. M., & Rosa, I. M. D. (2020). Alternative pathways to a sustainable future lead to contrasting biodiversity responses. *Global Ecology and Conservation*, 22, e01028. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gecco.2020.e01028>

17. Delzeit, R., Zabel, F., Meyer, C., & Václavík, T. (2017). Addressing future trade-offs between biodiversity and cropland expansion to improve food security. *Regional Environmental Change*, 17(5), 1429–1441. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10113-016-0927-1>

18. Holt, A. R., Alix, A., Thompson, A., & Maltby, L. (2016). Food production, ecosystem services and biodiversity: We can't have it all everywhere. *Science of The Total Environment*, 573, 1422–1429. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2016.07.139>

19. OECD. (2018). Mainstreaming Biodiversity for Sustainable Development. OECD. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264303201-en>

20. Whitehorn, P. R., Navarro, L. M., Schröter, M., Fernandez, M., Rotllan-Puig, X., & Marques, A. (2019). Mainstreaming biodiversity: A review of national strategies. *Biological Conservation*, 235, 157–163. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.04.016>

21. Bouwma, I., Schleyer, C., Primmer, E., Winkler, K. J., Berry, P., Young, J., Carmen, E., Špulerová, J., Bezák, P., Preda, E., & Vadineanu, A. (2018). Adoption of the ecosystem services concept in EU policies. *Ecosystem Services*, 29, 213–222. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2017.02.014>

22. Zinngrebe, Y. M. (2018). Mainstreaming across political sectors: Assessing biodiversity policy integration in Peru. *Environmental Policy and Governance*, 28(3), 153–171. DOI: <https://doi.org/10.1002/etp.1800>

23. Василюк, О. (2017). Стан відображення в програмних документах України та статус реалізації положень Конвенції ООН про охорону біологічного різноманіття (с. 86) [Аналітичний звіт]. ПРООН. URL: <http://surl.li/pbsezi>

24. I. Schmalhausen Institute of Zoology, National Academy of Sciences of Ukraine, & WWF Ukraine. (2018). Sixth National Report of Ukraine on the Implementation of the Convention on Biological Diversity [Within research project "Scientific Summary of Data and Preparation of the Sixth National Report of Ukraine on the Implementation of the Convention on Biological Diversity"]. URL: <https://www.cbd.int/doc/nr/nr-06/ua-nr-06-en.pdf>

25. КМУ, «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки», Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-%D0%BF>

26. ВРУ, «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року: Проект Закону України 07.08.2018 № 9015». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JH6YF00A>

27. МЗДПРУ, «Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року: проект». URL: https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/LEDS_ua_last.pdf

28. КМУ, «Про схвалення Стратегії подолання бідності», Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/161-2016-%D1%80>

29. КМУ, «Про схвалення Концепції боротьби з деградацією земель та опустелюванням», Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1024-2014-%D1%80>

30. [МАПУ, «Про затвердження Концепції збалансованого розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року», Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0280555-03>

31. КМУ, «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року», Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/179-2021-%D0%BF>

32. КМУ, «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року», Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/932-2016-%D1%80>

33. КМУ, «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року», Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1363-2021-%D1%80>

34. КМУ, «Про затвердження Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року», Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/443-2021-%D1%80>

35. «Про затвердження плану заходів на 2020 рік з реалізації Стратегії подолання бідності», Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/202-2020-%D1%80>

REFERENCES:

1. UN (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. General Assembly, 17th Session, Resolution on 25 September 2015. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n15/291/89/pdf/n1529189.pdf?token=shoghtBOQwRNirvpRJ&fe=true>

2. Corlett, R. T. (2020). Safeguarding our future by protecting biodiversity. *Plant Diversity*, 42(4), 221–228. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pld.2020.04.002>

3. SCBD. (2018). Biodiversity at the Heart of Sustainable Development. Input to the 2018 High-level Political Forum on Sustainable Development (April, 27). DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264244047-18-en>

4. CBD. (2020). Zero draft of the post-2020 global biodiversity framework. Note by the Co-Chairs for Open-ended working group on the post-2020 global biodiversity framework, Second meeting (February, 24, Kunming, China). URL: <https://www.cbd.int/doc/c/efb0/1f84/a892b98d2982a829962b6371/wg2020-02-03-en.pdf>

5. Huntley, B. J., & Redford, K. H. (2014). Mainstreaming biodiversity in Practice: A STAP advisory document. Global Environment Facility. URL: <https://stapgef.org/sites/default/files/2020-02/Mainstreaming-Biodiversity-LowRes%20%282%29.pdf?null=>

6. UN. (2016). Technical Note on Biodiversity and the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://www.cbd.int/development/doc/biodiversity-2030-agenda-technical-note-en.pdf>

7. VRU. (2019). Pro Osnovni zasady (stratehiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku: Zakon Ukrainy; Stratehiia vid 28.02.2019 № 2697-VIII. Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2697-19>

8. Matus, S. A., Levina, H. M., Karpiuk, T. S., & Denyshchuk, O. Yu. (2019). Bazove doslidzhennia stanu ta napriamiv rozvytku ekolohichnoi polityky Ukrainy ta perspektyv posylennia uchasti orhanizatsii hromadianskoho suspilstva u rozrobtsti ta vprovadzhenni polityk, druzhnikh do dovkillia [Analitychnyi zvit]. Fond «Vidrodzhennia». URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2019/12/baseline-research_report_publishing-dec-2019.pdf

9. High-Level Working Group on the Environmental Consequences of the War. (2024). AN ENVIRONMENTAL COMPACT FOR UKRAINE. A Green Future: Recommendations for Accountability and Recovery. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/24/69/cc0dab040b3207268e5c8fb5275b22e4_1707492952.pdf

10. Karlsson-Vinkhuyzen, S., Kok, M. T. J., Visseren-Hamakers, I. J., & Termeer, C. J. A. M. (2017). Mainstreaming biodiversity in economic sectors: An analytical framework. *Biological Conservation*, 210, 145–156. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2017.03.029>

11. Albert, M. J. (2020). The Dangers of Decoupling: Earth System Crisis and the ‘Fourth Industrial Revolution’. *Global Policy*, 11(2), 245–254. DOI: <https://doi.org/10.1111/1758-5899.12791>

12. Sandifer, P. A., Sutton-Grier, A. E., & Ward, B. P. (2015). Exploring connections among nature, biodiversity, ecosystem services, and human health and well-being: Opportunities to enhance health and biodiversity conservation. *Ecosystem Services*, 12, 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2014.12.007>

13. Sumaila, U. R., Rodriguez, C. M., Schultz, M., Sharma, R., Tyrrell, T. D., Masundire, H., Damodaran, A., Bellot-Rojas, M., Rosales, R. M. P., Jung, T. Y., Hickey, V., Solhaug, T., Vause, J., Ervin, J., Smith, S., & Rayment, M. (2017). Investments to reverse biodiversity loss are economically beneficial. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 29, 82–88. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2018.01.007>

14. Kok, A., Oostvogels, V. J., De Olde, E. M., & Ripoll-Bosch, R. (2020). Balancing biodiversity and agriculture: Conservation scenarios for the Dutch dairy sector. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, 302, 107103. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.agee.2020.107103>

15. Maestre Andrés, S., Calvet Mir, L., Van Den Bergh, J. C. J. M., Ring, I., & Verburg, P. H. (2012). Ineffective biodiversity policy due to five rebound effects. *Ecosystem Services*, 1(1), 101–110. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2012.07.003>

16. Martins, I. S., Navarro, L. M., Pereira, H. M., & Rosa, I. M. D. (2020). Alternative pathways to a sustainable future lead to contrasting biodiversity responses. *Global Ecology and Conservation*, 22, e01028. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gecco.2020.e01028>

17. Delzeit, R., Zabel, F., Meyer, C., & Václavík, T. (2017). Addressing future trade-offs between biodiversity and cropland expansion to improve food security. *Regional Environmental Change*, 17(5), 1429–1441. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10113-016-0927-1>

18. Holt, A. R., Alix, A., Thompson, A., & Maltby, L. (2016). Food production, ecosystem services and biodiversity: We can't have it all everywhere. *Science of The Total Environment*, 573, 1422–1429. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2016.07.139>

19. OECD. (2018). Mainstreaming Biodiversity for Sustainable Development. OECD. DOI: <https://doi.org/10.1787/9789264303201-en>

20. Whitehorn, P. R., Navarro, L. M., Schröter, M., Fernandez, M., Rotllan-Puig, X., & Marques, A. (2019). Mainstreaming biodiversity: A review of national strategies. *Biological Conservation*, 235, 157–163. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.04.016>

21. Bouwma, I., Schleyer, C., Primmer, E., Winkler, K. J., Berry, P., Young, J., Carmen, E., Špulerová, J., Bezák, P., Preda, E., & Vadineanu, A. (2018). Adoption of the ecosystem services concept in EU policies. *Ecosystem Services*, 29, 213–222. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2017.02.014>
22. Zinngrebe, Y. M. (2018). Mainstreaming across political sectors: Assessing biodiversity policy integration in Peru. *Environmental Policy and Governance*, 28(3), 153–171. DOI: <https://doi.org/10.1002/eet.1800>
23. Vasyliuk, O. (2017). Stan vidobrazhennia v prohramnykh dokumentakh Ukrainy ta status realizatsii polozhen Konventsii OON pro okhoronu biolohichnoho riznomanittia (s. 86) [Analychnyi zvit]. PROON. URL: <http://surl.li/pbsezi>
24. I. Schmalhausen Institute of Zoology, National Academy of Sciences of Ukraine, & WWF Ukraine. (2018). Sixth National Report of Ukraine on the Implementation of the Convention on Biological Diversity [Within research project “Scientific Summary of Data and Preparation of the Sixth National Report of Ukraine on the Implementation of the Convention on Biological Diversity”]. URL: <https://www.cbd.int/doc/nr/nr-06/ua-nr-06-en.pdf>
25. KМУ, «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 roky», Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-%D0%BF>
26. VRU, «Pro Stratehiiu staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku: Proekt Zakonu Ukrainy 07.08.2018 № 9015». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JH6YF00A>
27. MZDPRU, «Stratehiia nyzkovuhletsevoho rozvytku Ukrainy do 2050 roku: proekt». URL: https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/LEDS_ua_last.pdf
28. KМУ, «Pro skhvalennia Stratehii podolannia bidnosti», Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/161-2016-%D1%80>
29. KМУ, «Pro skhvalennia Kontseptsii borotby z dehradatsiieiu zemel ta opusteliuvanniam», Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1024-2014-%D1%80>
30. [MAPU, «Pro zatverdzhennia Kontseptsii zbalansovanoho rozvytku ahroekosystem v Ukraini na period do 2025 roku», Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0280555-03>
31. KМУ, «Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku», Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/179-2021-%D0%BF>
32. KМУ, «Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi zminy klimatu na period do 2030 roku», Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/932-2016-%D1%80>
33. KМУ, «Pro skhvalennia Stratehii ekolohichnoi bezpeky ta adaptatsii do zminy klimatu na period do 2030 roku», Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1363-2021-%D1%80>
34. KМУ, «Pro zatverdzhennia Natsionalnoho planu dii z okhorony navkolyshnoho pryrodnoho sere-dovyshcha na period do 2025 roku», Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/443-2021-%D1%80>
35. «Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2020 rik z realizatsii Stratehii podolannia bidnosti», Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/202-2020-%D1%80>